

Eli emli adamdy

Category: Goşgular, Kitapcy, Ýatlamalar

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Eli emli adamdy ELI EMLI ADAMDY

Özüň barada ýazmak uslyb-a däl, şeýle-de bolsa, şu makalanyň başyny çatyp, gürrüň açyljak bolunýan ýagşy adamynyň hatyrasy üçin özüm hakda kelim agyz söz aýtmaly boldum. Mugallymçylyk kärinde 51 ýyl işläp, dynç alşa çykdim. Goýundan galan çopana döndüm. Indi näme iş etmeli? Ýer depmek, mal bakmag-a maňa başartjak däl. Oturdym-turdum, oýlandym. Maksadymy bir düwünçege düwdüm. Yetginjek ýyllarymda ýaşululardan eşiden gürrüňlerim edebiýata aralaşmak üçin hazynady. Şol döwrüň ýaşululary maňa öňki mahalda dünýäden öten keramatly ahunlar, hakdan içen şahyrlar, ýany ýere degmedik pälwanlar, Hydyr atany gören baýlar, düýşünde Gorkut atany gören Ýegejan hajy ýalylyar, belli seýisler, bedewler hakynda gyzykly gürrüňleri bererdiler. Biz bolsa olaryň gürrüňlerini hezil edip diňlärdik. Türkmen ilinde, ene toprak üstünde täsin adamlaryň ýaşap geçenine guwanardy. Şeýle adamlary okyjylara ýetireýin diýen niýet bilen galama ýapysmaly boldum. «Barylmaýyk illerde, eşidilmedik gep ýatyr» diýenleri. Demir ýol ýakasyndaky şäherlerdir oturymly obalara, gum ýakasyndaky, dag içindäki çarwa obalara-da barmaly boldum. Gep hazynasy gabardy gitdi. Edebiýat meýdany örän gyzykly eken. Onuň menziliňiň aňyrsy-bärsi ýok. Ömrüň ahyryna çenli ol menzilden sowulaýyn diýen pikir kellä gelenok.

Şu makalany ýazmaklyga itergi beren zat täsin duşuşyk bolupdy. Aşgabada barypdym. Türkmenistanyň halk ýazyjysy Atamyrat Atabaýewiň ejesiniň ýogalanyny eşitdim. Öýüne näbelet bolanym üçin iş ýerine bardym. Gynanjymy bildirdim. Hoşlaşyp onuň kabulhanasyndan çykanym hem soldy welin, daş işikden mylaýym ýylgyryp duran, ýüzi nurana adam gapydan ätläp: «Salam, Tatar aga» diýip, ikelläp görüşdi. Şu çaka çenli ömrümde görmedik şähdaçyk adamyň meň adymu tutanyňa haýran galdym. «Meni nireden tanaýaň?» diýip soramaly boldum. Ol «Gazetlerde

suratyňy görüp, goşgularyňy okap tanaýaryn» diýip, jogap berdi. Soňra-da: «Men Atamyrady göreýin. Şu ýerde maňa birki minut garaş» diýdi. Aýdysy ýaly ol tiz ýanyma geldi.

– Inim, özüňiz bilen tanyşdyraýsaňyz gowy boljak? – diýip oňa ýüzlendim. Garşydaşym mylaýym ýylgyrdy-da:

– Men Rejep Rejebow, aňrym bamyly. Ir wagtda meniň dogan daýym Gulja siz tarapda işledi, ýaşady. Isgender diýen obada hem amanadyny tabşyrdy – diýdi.

– Siz kompozitor Rejep Rejebowmy?

– Hawa, men şol.

Özara tanyşlyk gürrüňi edip esli durduk. Biri-birimize saglyk arzuw edip hoşlaşdyk. Men içimi hümläp: «Bolsa-da bizi Allatagala duşurdy. Aradan bir minut geçen bolsa, men ony görmezdim, olam meni. Sag-salamat gezip ýörsek, bir-birimizi unutmaga hakymyz ýok» diýip oýlandym.

Kompozitor Rejep Rejebowyň daýysy Gulja aga meniň tanaýan adamymdy. Gulja aga hakynda makala ýazmagy ýüregime düwdüm. Öz bilýänim azlyk eder öýdüp, ony ýakyndan tanaýan adamlar bilen söhbetdeş boldum.

– Gulja aga, 1881-nji ýylda Ahal welaýatynyň Bamy obasynda dünýä inýär. Onuň ene-atasy ir ýogalýar. Gulja kemala gelenden soň özüniň ykbalyny demir ýola baglaýar. Gazanjyk etrabyňyň Perewal (häzirki Arkaç) stansiýasynda işe başlaýar. Şol ýerde Isgender stansiýasyna çenli demir ýoluň remont-täzeleniş işlerine gatnaşýar. Soň Isgender stansiýasynda hemişelik işlemek üçin galýar. Gulja aga şol stansiýada ilki brigadir, soň bolsa ussa bolup işleýär. Halka tiz özüni tanadýar. Sowady bolmasa-da hasabat işine ökde eken. Şol wagt demir ýoluň sazlygyny ölçeýän gural bolmanyr. Şonuň üçin ol demir ýoly ýüzj ýatyp onuň näsaz ýerlerjini kesgitleýär we düzedýär eken. Janypkeşlik bilen işlänsöň, Gulja aganyň işläň uçastogunda hiç hili näsazlyk bolmandyr. Demir ýoluň sarsgynlygyny iň aşak derejede saklapdyr. Işçileri bilen birlikde köp sylaglara mynasyp bolupdyr.

– Gulja aganyň elleri iş wagtynda çenden aşa güýçli bolupdyr. Ol hiç wagt dowar etini dogranda süňklerini döwmek üçin pyçak ulanmandyr. Eli bilen gaňryp döwüpdür.

Özüne göwni ýetýän pälwan oňa bir gezek:

– Ikimiz bil tutuşyp göreli – diýip, halys goýmandyr. Olar bir toýda göreşmeli bolupdyrlar. Gulja garşydaşyna gezek beripdir. Heniz ýany ýere degmedik pälwan turuwbaşdan ony göterip ýere çalmakçy bolupdyr. Emma Gulja ony iki eli bilen itekläp ýanynda-da goýbermändir. Gulja gezek gelende bolsa, onuň bilinden berk gysyp, ony dyza çökeripdir. Şonda pälwanyň her tarapyndan bir gapyrgasy döwülipdir. «Ony özüm bejermeli boldum» diýip, Gulja aga soň-soňlar gürrüň bererdi.

1937-nji ýylyň tutha-tutlugy Gulja aganyň hem üstünden sowlup geçmändir. Ony hiç bir günäsiz ýerden on ýyl türmä basypdyrlar. Ol köp jebir çekipdir. Emma güýçli gollary hiç zay syndyryp bilmändir. Gulja aga 1943-nji ýylda tussaglykdan gaýdyp gelipdir. Ol şol wagt altмыш ýaşan adamdy. Onuň günäsiz tutulanyny anyklaýarlar we aklaýarlar. Oňa pensiýa almagay maalahat beripdirler. Emma ol bu teklipden ýüz dönderipdir. Ol:

– Men öz zähmetim bilen ýaşajak. Maňa düşýän pensiýany ýetim çagalara, mätäçlere beriň! – diýýär.

Gulja aga tä ömrüniň ahyryna çenli pensiýa almady. Ol dükanyň garawuly bolup işleýärdi. Küşt oýnamagy halaýardy. Oýunda 3-4 göçümi öňünden görerdi. Gulja aganyň küşt oýnamakda garşydaşlary Mämmed kör bilen Arazdurdy torköýnekdi. Ikisi bir tarapa bolsa-da, Gulja agany asyl tutup bilmezdiler. Garşydaşlarynyň lakamy barada gürrüň gozgasak, okyjylar üçin gyzykly bolsa gerek.

1914-nji ýylda Gyzylyrbat etrabynyň Paraw obasynda meniň babam Mämi arçyn ýaşapdyr. Onuň geňeşdary dilewar adam ekeni. Bir gün Mämi arçyn ony ýanyna çagyryp:

– Arçyn aga, olara şeýle bir lakam dakaryn welin, ene-atasynyň dakan adyna tirkeler. Birine Mämmed kesik diýeris. Onuň sag gulagynyň yokarsyny garagollyk edeni üçin kesdiler. Gulagynyň kesik ýerini görkezmejek bolup, gaba telpegini kellesiniň sag gapdalyna gyşardyp geýýär. Ikinjisiniň çep gözi gyýtak, oňa Mämmed ker diýeris. Üçünjisi her bir işe kenek ýaly ýapyşýar. Ol Mämmed kenek bolar. Dördünjisi öz bilşiň ýaly ýalta, mydama baran ýerinde keserip ýatyr. Oňa bolsa Mämmed kese diýeris

welin, edil şaplar durar – diýip aýdýar.

Şeýlelikde her Mämmediň yzyna lakam tirkelýär.

Etrek derýasynyň boýunda uly baý ogul öýerip, uly toý tutýar. Aýak ýeter ýere çapar iberilip, toýa çagyrylýar. Bu toýa Arazdurdy pälwan-da gatnaşýar. Geňeş toýuň, uly toýuň baş baýragyny alýar. Ýene-de köpçüligiň islegi boýunça üç sany men diýen pälwan bilen göreşýär. Olary-da ýykýar. Şol toýda Arazdurdy aganyň egninde tor köýnegi bolupdyr. Şondan soň ol pälwan lakamyny alýar. O pakyra mydama Arazdurdy torköýnek-de diýerdiler, ýöne torköýnek-de.

Atabaý Arbadow, Akmämet Atanyýazow, Nurmämet Nurmämmedow dagymyz Isgender stansiýasynyň günortasynda Gulmaç obasyndaky mekdepde mugallymçylyk edýärdik. Aralyk üç kilometre golaý bardy. Dynç alyş günleri dört bolup Gulja agadan küşt oýnuny öwrenmäge gatnardy. Küşt oýnalýan ýer dükanyň güneşidi. Gulja aga şol wagt altmyşy arka atan adamdy. 1944-45-nji ýyllardy. Atabaý pakyr diýseň degişgen, şadyýn adamdy. Ol Gulja agadan:

– Tebip aga, garrylyk bilen araň näçeräk diýip sorardy. Gulja aga:

– Atabaýjan, eliňi bir bári ber, bir çarşaklaşaly, şondan soň aralygy özüň ölçäber – diýip degşerdi.

Atabaý aga bir gezek Gulja iki elini uzatdy. Gulja o pakryň elini gatyрак gysandyr-da:

– Haý, goýbereweri elimi, Gulja aga! Araňzy ölçedim, örän açyk ekeni – diýip, Atabaý aga gülümjiredi.

Gulja agany Gazanjyk etrabyňyň hemme ýerinde hormatlaýardylar. Sebäbi ol ile gerekli tebipdi. O pakyr ýaz aýlary derman ösümlikleri ýygnap guradardy. Aýry-aýry düwünçege düwerdi. Nähoşlary dermanlyk otlar bilen bejerip, köp taňryýalkasyn alardy. Adamlaryň el-aýagy ýa-da başga bir ýeriniň süňkleri döwülse bejernerdi. Il-günden hak-heşdek tamakin dälidi.

Aşyrmämet Dawudowyň gürrüňinden:

«1970-nji ýylda bukawlyk süňküm döwüldi. Lukmanlara ýüz tutsam-da, peýda tapmadym. Gulja aganyň ýanyna bardym. Tebip aga süňklerimi birleşdirip, ýapgy ýapdy, emälyk bilen sarady.

Bir hepdeden sargyny aýyrmagy, emma bir aýa çenli agyr ýük götermezligi tabşyrdy. Şol döwük ýerim tiz wagtda bitip, öňküsi ýaly boldy. Türkmenlerde «Döwük ýer egri bitmek üçin döwülýändir» diýen söz bar. Ýöne Gulja aga döwügi egri däl-de, dogry bitirip bilýän açyk ýüzli, süýji sözli, sada, ynsaply, il-günüň derdine ýaraýan uly tebipdi.

Gulja Mommaly ogluna maşgala babatynda ykbal gülüp bakmady. Onuň ilkinji aýalyndan bir gyzy bolup, 12 ýaşynda ýogalýar. Soňra başdaşy-da dünýäden ötýär. Soňra Manat diýen gazak aýala öýlenipdir. Ol aýaldan çaga bolmandyr. Gulja aga şol aýalyň yzyna düşüp gelen oglany ogullyk edinip, örän gowy görer eken. Ol ýigit 18 ýaşa ýetende, mugallym bolup işe başlaýar. 1941-nji ýylda ilkinjileriň hatarynda urşa gidýär, dolanyp gelmeýär. Gulja aga tussagdan gelensoň üçünji gezek aýal alýar. Emma ondan-da çaga önmeýär. Şeýlelikde onuň yzynda çaga galmaýar. «Çagam ýok» diýip ejizlik etmän, pakyr takdyryň ýazgydyna razy bolup dünýeden ötdi. Harsydünýälik edip, mal we pul toplamaga kowalaşmady, öz halal zähmetine kaýyldy. Ol bir sözli, sözünde durup bilýän mert adamdy. Gulja aga 98 ýaşynyň içinde aradan çykdy. Gazanjyk etrabyňyň ähli halky ony ýagşylykda ýatlaýarlar. Ol şeýle hormata mynasyp adamdy.

Tatar ÜÝŞMEKOW. Ýatlamalar